
Kratek pregled nastanka in delovanja Muzejskega društva Železniki

Muzejsko delovanje v Železnikih pred organiziranjem društva

Začetek varovanja kulturne dediščine in s tem začetek muzejske dejavnosti v Železnikih sega v leto 1941, tik pred začetek druge svetovne vojne. Takratni lastniki plavža so brezposelnim delavcem namreč obljubili, da jim pripade ves gradbeni material plavža in da ga lahko prodajo, če le tega potrebujejo. Dela so se lotili 14. marca 1941. Takratna tajnik Prosvetnega društva Železniki Blaž Gortnar, in župan Železnikov, Niko Žumer, pa sta takoj posredovala, da bi rušenje ustavila. Zavedala sta se namreč pomena edinega še ohranjenega objekta več kot 600-letne železarske zgodovine kraja. Za pomoč sta telefonsko zaprosila Franceta Steleta, takratnega referenta za umetnostno zgodovino na banovini. Ta je takoj spoznal vrednost ohranitve plavža in izdal dekret, ki je plavž imenoval za tehnični spomenik. Žandarmerija je tako dobila dokument, s katerim je rušenje lahko zakonito ustavila. Celotna akcija je trajala le nekaj ur, plavž pa je že bil porušen do zgornjih lin. Takojšnjo obnovo je preprečila vojna. Leta 1949 pa je Zadruga kovinarjev Niko začela plavž obnavljati in dela končala 1952. Tako se Železniki danes lahko ponašajo s plavžem, edinim ohranjenim objektom take vrste v Sloveniji in prvim zaščitenim tehniškim spomenikom.

Prav z obnovo plavža je v Zadrugi kovinarjev zaživela tudi želja po zbiranju in shranjevanju predmetov, povezanih z železarjenjem, saj so zadružniki začutili zgodovinsko povezanost svoje dejavnosti s tradicijo. Veliko pa je k taki usmeritvi prispevala tudi udeležba na republiški razstavi izdelkov lokalne industrije, organizirane leta 1949 na Tehniški srednji šoli v Ljubljani. Zadrugi je bil dan na razpolago prostor ene učilnice, mnogo več, kot so za predstavitev svojih izdelkov potrebovali. Da bi prostor vendar zapolnili, so s poudarkom na svoje železarsko poreklo pripravili razstavo pod geslom "Železniki nekoč in danes". Želeli so predstaviti dejavnost starih železarjev, zato so izdelali maketo obstoječega plavža in maketo vigenjca. Obe so opremili z gibajočimi se figurami, za popestritev pa so razstavili še do takrat zbrane zgodovinske predmete. Drugi del razstave so bili izdelki iz tekoče proizvodnje takratnega programa. Razstava je zbudila veliko zanimanje in ugoden odmev tako stroke kot javnosti in je bila nagrajena s srebrnim priznanjem. Deležna je bila tudi obiska načrtovalcev gospodarskega razvoja Jugoslavije (B. Kidrič). Tudi ti so izrazili zadovoljstvo nad doseženim in pripravljenost za pomoč ter vabilo k sodelovanju. Že kmalu za tem je bila zadruga na svojo željo vključena v petletni gospodarski načrt kot proizvodjalnica

mehanskih izdelkov. Po razstavi so eksponate prepeljali nazaj v Železnike in jih shranili v združnih prostorih. Dejavnosti pri zbiranju zgodovinskih predmetov je podkrepil še Tehniški muzej Slovenije, ki je v Železnikih odprl zbirni center. Po adaptaciji plavža leta 1952 so se v kraju pojavila nesoglasja in napadi na Zadrugo, češ "s kakšno pravico si lasti preteklost, ta je vendar last kraja!" Zadruga je zato z nadaljnjo dejavnostjo prenehala ter eksponate, čeprav svojo lastnino, odstopila kraju. Ta pa takrat na to ni bil pripravljen. Eksponate je sicer prevzel, ni pa imel prostora, kamor bi jih shranil. Tako so jih uskladiščili pod nekim napuščem, kjer so rjaveli in propadali.

Prej živahna dejavnost in ideja o organiziranju lokalnega muzeja je bila s tem za dolgo vrsto let odrinjena v pozabo.

Prva organizirana oblika muzejske dejavnosti: Pododbor Muzejskega društva Škofja Loka v Železnikih

Nekako leta 1963 pa je nekaj zanesenjakov spet začelo resno razmišljati o krajevni zbirki. Omeniti je treba vsaj tri, ki so tako ali drugače sodelovali že od vsega začetka in so tako pobudniki organizirane muzejske dejavnosti in nekako očetje današnjega muzeja. To so bili Niko Žumer, Blaž Gortnar in Valentin Pintar. K delu so pritegnili še nekaj mlajših in skupaj so začeli iskati ustrezen prostor, da bi propadajoči maketi in zbrane predmete shranili vsaj pod streho. Že takrat so videli primeren prostor za zbirko v Plavčevi hiši, in ker se je ponudila priložnost, so maketi prepeljali na njeno dvorišče. Po pomoč so se obrnili tudi na Muzejsko društvo v Škofji Loki. Tu so občudovali delo zagnancev, in da bi njihovo delo bolje in bolj strokovno steklo, je Muzejsko društvo Škofja Loka leta 1965 ustanovilo v Železnikih svoj pododbor. Njegovi člani so s še večjo vnemo zbirali gradivo in eksponate ter prizadevno iskali prostor za zbirko. Njihov glavni cilj je bil namreč odpreti manjši krajevni muzej. V njem naj bi prikazali pestro in bogato zgodovino Železarstva ter lesnopredelovalnih dejavnosti. Prva večja na zunaj opazna aktivnost Pododbora je bila 28. novembra 1965 odprta razstava gozdno-lesnega gospodarstva Selske doline na prostoru pred plavžem. Bila je zelo dobro obiskana in ravno v tem času so se uspešno razpletla tudi dogovarjanja o odkupu ene najstarejših in najbolj ohranjenih hiš v Železnikih, Plavčeve hiše, za muzejsko zbirko. Kmetijska zadruga Martinj vrh, ki stavbe ni več uporabljala, se je odločila za prodajo. Sredstva za nakup so zagotovile občina Škofja Loka in vse tovarne v Železnikih. Odkupljeno je bilo pritličje ter del prvega nadstropja. Člani društva so takoj začeli zbirati denar ter obnavljati prostore, hkrati pa tudi snovati zbirke ter izdelovati in popravljati makete. Leta 1968 so bile čez poletje za obiskovalce že odprte zbirke o Železarstvu, gozdno-lesnem gospodarstvu ter čipkarstvu. Pozimi 1968/1969 je bila zbirka preurejena, dopolnjena ter tako pripravljena za uradno otvoritev muzeja v Železnikih, ki je bila 31. avgusta 1969. Članom društva je k ureditvi prostorov ter pripravi zbirk uspelo pritegniti veliko ljudi. Navdušenje za zbiranje eksponatov se je širilo med ljudmi in v tem času je Pododbor v Železnikih imel nad 200 članov.

Muzejsko društvo v Železnikih

Nekatere prostore muzejske Plavčeve hiše so še zasedali stanovalci. Z njihovim izseljevanjem se je muzej skozi leta počasi večal. Člani društva so zato izdelali nov razstavni načrt ter počasi urejali nove prostore. Pokazala pa se je tudi potreba po večjem razstavnem prostoru za občasne razstave. Na dvorišču Plavčeve hiše je bilo tudi gospodarsko poslopje, potrebno celovite obnove. Tudi tega so se člani lotili in z veliko prostovoljnega dela ter akcij zbiranja denarja jim ga je do leta 1978 uspelo povsem preurediti in v njem odpreti galerijo. Ob istem času pa so odprli tudi nove zbirke v drugem nadstropju. Muzej se je razširil z zbirkami o skrilju, društvenem delovanju ter spominsko sobo akad. prof. dr. Franceta Koblarja, železnikarskega rojaka. Prenovljeni sta bili tudi zbirki o žagarstvu in gozdarstvu, v nov prostor pa so prestavili zbirko o čipkarstvu. Tudi te akcije so dodobra povezale ljudi različnih poklicev, ki so z veseljem sodelovali pri delu društva. Poleti tega leta je bila tudi uradna otvoritev novih zbirk in galerije. Veliko število obiskovalcev prireditve je bilo dokaz, da se je muzej v kraju dobro "prijel" in da ljudje društvo z veseljem spremljajo in sodelujejo pri njegovem delu. Tudi zato so člani Pododbora ob spremembah zakonodaje na področju društvene dejavnosti v letu 1979 začeli razmišljati o samostojnem muzejskem društvu. Ustanovni občni zbor Muzejskega društva v Železnikih je bil 11. julija 1979. Sporazumno z Muzejskim društvom v Škofji Loki mu je bila za območje delovanja določena Selška dolina. Društvo je postalo pravna oseba s pravico, da zaposli delavce. Od takrat dalje je v muzeju redno zaposlen vodič kustos.

Nadaljnje delovanje društva

Še vedno je prevladovalo delo pri dodatnem urejanju muzejskih zbirk. Te so bile dopolnjene z maketo oglarstva, lovskim paviljonom ter zbirom debel dreves, ki rastejo v Selški dolini. Zelo pridno so člani delali tudi pri pripravljanju razstav v galeriji. Najbolj odmevne so bile razstave Likovne skupine Iskra iz Železnikov, razstava metuljev, razstava kiparja Toneta Logondra, najbolj obiskana pa je bila vsako leto razstava čipk ob čipkarskem dnevu, ki je tudi našla svoj prostor v novi galeriji.

Ena od pomembnih usmeritev društva pa je postalo tudi obeleževanje rojstnih hiš znanih in zgodovinsko pomembnih mož Selške doline. Tako sta spominske plošče v tem času dobila akad. prof. dr. France Koblar ter Anton Dermota. Tudi prva pobuda za postavitev kipa slikarju impresionistu Ivanu Groharju je prišla prav iz Muzejskega društva v Železnikih.

Prav tako so veliko časa člani društva namenjali širjenju članstva ter prodaji Loških razgledov, vsaki dve leti pa so skrbno pripravili tudi občni zbor društva.

Na žalost pa čas proti koncu osemdesetih let kulturi ni bil najbolj naklonjen. Društvo je imelo velike denarne težave in mnogo zamisli je ostalo neizpeljanih. S težavo so zagotavljali sredstva za redno odprtost muzeja in plačo vodički. Sponzorska sredstva delovnih organizacij v Železnikih, ki so bila prej osnova mnogim akcijam in dejavnostim, so se zelo zmanjšala in počasi skoraj ugasnila. V zaslužen pokoj pa je odšla tudi dolgoletna vodička, Tonika Ramovš, in treba je bilo poiskati nove moči za delo v muzeju. Na pomoč je priskočila Kulturna skupnost občine Škofja Loka, ki je zagotovila sredstva

za pol plače ter nekaj za materialne stroške. Še vedno pa se je društvo komaj prebijalo iz meseca v mesec, nemogoče je bilo misliti na prenovo zbirk.

Šele do leta 1994, do praznovanja 25. obletnice delovanja muzeja, je bilo mogoče zbrati denar za ureditev še zadnjega prostora v Plavčevi hiši. Vanj so prestavili čipkarsko zbirko, ki je šele tukaj zasijala v polni lepoti. V izpraznjeni sobi pa so skupaj z borci pripravili kratek pregled obdobja druge svetovne vojne v Selški dolini in Železnikih ter jo za javnost odprli maja 1996. Tega leta se je uresničila tudi dolgoletna želja Muzejskega društva, da bi primerno obeležje na rojstni hiši dobil eden začetnikov muzejske dejavnosti, pobudnik kovinske industrije ter oče muzeja, Niko Žumer.

Tako je društvo spet zaživelo. Velik zagon mu je dal tudi posluh za muzejsko dejavnost novoustanovljene občine Železniki. Ta je s proračunom zagotovila sredstva za zaposlenega kustosa ter sredstva za materialne stroške muzeja. Tako lahko društvo v muzeju zaslužen denar namenja za svoje akcije ter urejanje zbirk. V zadnjem času pa se je občina aktivno vključila tudi v zagotavljanje sredstev za temeljito prenovo muzejske stavbe.

N načrti Muzejskega društva Železniki

Glavna naloga društva še naprej ostaja skrb za njegov muzej. Leta 1996 je bil izdelan izvedbeni načrt za prenovo celotne stavbe. Ker je to zelo zahteven projekt, se je vanj vključila tudi občina, skupaj pa smo zaprosili tudi za sredstva na Ministrstvu za kulturo. V letu 1997 je bil že izveden prvi del prve faze prenove; urejena je bila nova kotlovnica. Ko bo ogrevanje razpeljano po celotni stavbi, se bo obisk muzeja tudi pozimi povečal. Hkrati s prenovo stavbe pa razmišljamo tudi o posodobitvah in multimedijški predstavitvi zbirk. Društvo pa postaja dejavnejše tudi na drugih področjih. Spet so v načrtu nekatera spominska obeležja, v galeriji načrtujemo mesečno izmenjavanje razstav, začeli smo pripravljati muzejske večere na različne teme, pripravili bomo muzejske delavnice za otroke, počasi pa bi radi poskrbeli tudi za organiziran podmladek društva.

V letu 1997 ima Muzejsko društvo Železniki 95 članov. Upamo, da se nam bo ob dobrem delu z veseljem pridružil še kdo, nam prinesel v razmislek nove ideje in nam pomagal pri izvedbi naših načrtov. Sami uspešnost društva namreč merimo predvsem po tem, koliko znamo z našimi akcijami motivirati tudi druge občane.

Jure Rejec